

TÜRKİYE'NİN CUMHURİYETİ
Cumhuriyet Kavramının Türkiye'deki Dönüşümü



AYDOĞAN KUTLU

TÜRKİYE'NİN CUMHURİYETİ

Cumhuriyet Kavramının Türkiye'deki Dönüşümü

Aydoğan Kutlu

Nika Yayınevi - 228
1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6520-15-8
Sertifika No: 48850

Kapak Tasarım: Aycan Kurt
Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz. Kitaptaki yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık
Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi
Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak
No: 55/2 Kızılay/Ankara
T: 0312 433 71 15
www.nikayayınevi.com.tr
info@nikayayınevi.com.tr

TÜRKİYE'NİN CUMHURİYETİ

Cumhuriyet Kavramının Türkiye'deki Dönüşümü



Aydoğan Kutlu



Nika Yayınevi

Aydoğan Kutlu 1983 Ankara doğumlu. Lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden almıştır. 2011 yılından itibaren đretim yesi Yetiřtirme Programı (YP) kapsamında araştırma görevlisi olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde ve Kastamonu niversitesi'nde görev yapan Kutlu; halen Kastamonu niversitesi'nde doktor đretim yesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Siyasal düşünceler tarihi, demokrasi kuramı, cumhuriyetçilik, siyasal akımlar ve karşılaştırmalı siyaset konularında, çeşitli akademik dergilerde ve ulusal ve uluslararası bilimsel sempozyumlarda yayınlanmış çalışmaları bulunmaktadır.

İçindekiler

SUNUŞ 7

GİRİŞ 11

BİRİNCİ KISIM CUMHURİYETİN ANLAMI

A. CUMHURİYET ve *RES PUBLICA* 19

B. CUMHURİYETİN İKİ ANLAMI 27

C. CUMHURİYET – DEMOKRASİ İLİŞKİSİ 33

D. CUMHURİYETİN İKİ YÜZÜ 41

İKİNCİ KISIM CUMHURİYETİN DÖNÜŞÜMÜ

A. ESKİLERİN ÖZGÜRLÜĞÜNDEN MODERN ÖZGÜRLÜĞÜNE 55

B. DOĞRUDAN KATILIMDAN TEMSİLİ YÖNETİME 75

C. KARMA ANAYASADAN KUVVETLER AYRILIĞINA 83

D. ORTAK İYİDEN DEVLET AKLINA 95

E. KENT HALKINDAN ÜLKENİN ULUSUNA 105

ÜÇÜNCÜ KISIM CUMHURİYET KAVRAMININ TÜRKİYE’DEKİ EVRİMİ

A. YENİ OSMANLILAR VE CUMHURİYET KAVRAMININ
TERCÜMESİ 115

B. KURULUŞ UĞRAĞINDA CUMHURİYET 139

C. CUMHURİYET’İN EVRİMİ 155

D. 1990 SONRASINDA CUMHURİYET TARTIŞMALARI 171

SONUÇ 189

SUNUŞ

Elinizdeki çalışma, 2011 yılında Prof. Dr. Serpil Sancar'ın danışmanlığında tamamlayıp; kendisiyle birlikte Doç. Dr. Filiz Zabcı ve Doç. Dr. Betül Yazar'dan oluşan jüri önünde savunmuş olduğum "Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye'deki Evrimi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmamı dayanmaktadır. Öncelikle bu tez çalışmamın her aşamasında yakın ilgi ve destek gördüğüm; çalışmalarımın yönlendirilmesi ve sonuçlanmasında büyük emeği geçen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Serpil Sancar'a, değerli görüş ve eleştirileriyle tez çalışmamdaki birçok aksaklığı düzeltmeme imkân sağlayan sayın Prof. Dr. Filiz Zabcı ve sayın Prof. Dr. Betül Yazar'a, çalışmalarım sırasında beni 2210 Yurtiçi Yüksek Lisans Bursu kapsamında maddi olarak destekleyen TÜBİTAK'a ve bu süreçte (her zaman olduğu gibi) benden desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir kez daha bir borç bilirim.

Yüksek lisansta beni cumhuriyet konusunu çalışmaya iten temel etmen; o dönem Türkiye'sinde cumhuriyet tartışmalarının bir tür "sağırklar diyalogu"nu andırmasıydı. Herkesin cumhuriyet adına söylemek istediği bir şeyler vardı ama yine herkesin cumhuriyetle kastettiği başka bir şeydi. Bu durum, ortak bir zeminde buluşup aynı olguyu irdelemeye imkân vermiyor; bunun yerine cumhuriyet, ya bir öfke ya da bir tapınma nesnesi olarak arzı endam ediyordu. Bu durumun farklı nedenleri olsa da, bunların içinde bence en önemlisi, cumhuriyet kavramının cumhuriyetçilikle ilişkisiz biçimde ele alınmasıydı. Yani cumhuriyetin belirli bir felsefi derinliği olduğu pek düşünülüyor; farklı çağlardan ve farklı coğrafyalardan cumhuriyetlerin, cumhuriyet ola-

rak diğer cumhuriyetlerle belirli ortak özellikleri paylaştığı fark edilmiyordu. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, cumhuriyet kavramının evrensel nitelikleriyle Türkiye'deki serencamını ilişkilendirmektir. Nitekim çalışmanın ana bölümleri, bu amaca göre biçimlendi. Birinci bölüm, cumhuriyet kavramının (antik atası *res publica*'yla, yakın komşusu demokrasiyle ilişkisi de dâhil olmak üzere) kavramsal temellerini incelerken; ikinci bölüm, kent-devletinden geniş bir ülke üzerinde örgütlenmiş ulus-devlete geçiş sürecinde cumhuriyetin nasıl bir başkalaşım geçirdiğini tartışıyor. Son bölüm ise, Yeni Osmanlılar tarafından Batı siyasal geleneğinden cumhuriyetin tercümesiyle başlayıp Kurtuluş ve Kuruluş momentini, çok-partili hayat deneyimi ve 1990'lar sonrası tartışmalar üzerinden cumhuriyetin düşünsel dönüşümünü ortaya koymaya çalışıyor.

Bu yüksek lisans tez çalışmamdan bu yana cumhuriyet ve cumhuriyetçilik üzerine olan yerli literatür, çeviri eserlerin de katkısıyla bir hayli gelişti. Cumhuriyetçilik, özellikle akademide geniş bir bilinirliğe ulaştı. Bununla birlikte cumhuriyetin gerçek değerini oluşturan cumhuriyetçi özgürlük anlayışı, kamusal faaliyetlere katılımı hem bir hak ve hem de bir ödev olarak gören yurttaşlık erdemi, yasaya bağlılıktan türeyen yurttaşlar arası eşitlik ve laiklik gibi cumhuriyetçi ilke ve değerlerin popülerleştirilmesinde ciddi sorunlar bulunuyor. Bu sorunların bir kısmının evrensel-küresel sorunlar olduğu inkâr edilemez. Artık siyaset aracılığıyla toplumu daha iyiye götürmeye dayanan idealizm sona erdi; bireyselleşme, görsel kültür, anı yaşamaya dönük hayat felsefeleri içinde cumhuriyetçilik, dünyanın hemen her yerinde eski çağlardan kalma bir antika gibi algılanıyor. Bunun yanı sıra Türkiye'de özel olarak 2010'lardan günümüze dek yaşanan gelişmeler, bir yandan cumhuriyetçi bir uyanışı tetikleyebilecek unsurlar içerirken; diğer yandan da o cumhuriyetçi hissiyatı, onun karşıtı bir siyasal algılayışla boğuyor. Bunun belki de en dikkat çekici örneği, Cumhuriyet'in 100. yılının, akademik çalışmalar dışında, gerçek

bir cumhuriyetçi muhasebe ve perspektif üretememesidir. Siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları, dernekler, tekil yurttaşlar vs. hemen herkes, Cumhuriyet'in ikinci yüzyılına girerken birinci asrın sağlıklı ve soğukkanlı bir muhasebesini ve önümüzdeki asırda cumhuriyetin nasıl bir rota izlemesi gerektiğini tartışmaya dönük heyecan ve hevesten yoksun görünüyor. Milletın kaderinin beş yıllığına oynandığı bir tür rulet oyununa dönüşen seçim ve aday tartışmaları dışında kamunun müşterek hayatına sahip çıkma kaygısı maalesef silinmiş durumda.

Bu koşullar içinde bu çalışma, Cumhuriyet'in 100. yılının simgesel anlam ve değerini de dikkate alarak hem akademik olarak cumhuriyet meselesiyle ilgilenenlere hem de akademi dışından olup bu konulara ilgisi olanlara mütevazı bir katkı sunmayı amaçlıyor. Bu amaç doğrultusunda ilgili yüksek lisans tezimin ana bölümlendirmesine ve alt başlıklarına dokunmadan pek çok yerde konuyu daha açık hale getirmek için eklemelerde ve yeni kaynak önerilerinde bulunarak metni daha açıklayıcı hale getirmeye ve güncelleştirmeye çalıştım. Elbette çalışmanın nihai başarısını değerlendirme açısından söz hakkı okuyucuya; eksik ve kusurların hepsi bana aittir.

GİRİŞ

Cumhuriyet, popüler düzeyde oldukça serbest kullanılan, kuramsal düzeyde ise, son yıllara dek ülkemizde pek fazla tartışılmayan bir kavramdır. Popüler düzeydeki anlamı, genellikle “Halkın kendi kendisini yönetmesi” olarak anlaşılır ve sıklıkla demokrasiyle karıştırılırken; kuramsal düzeydeki anlamı karmaşıktır. Cumhuriyetin felsefi olarak uzun bir tarihsel geleneğinin olması, uygulama açısından Antikçağ’dan günümüze birbirinden çok farklı coğrafyalarda, çok farklı örneklerinin olması, dahası, yalnızca felsefi ve siyasi bir kavram olmanın ötesinde ahlaki bir değere de sahip olması, bu karmaşıklığın ilk bakışta sayılabilen nedenleridir.

Peki, bu karmaşıklık içinden sarıh bir cumhuriyet çözümlemesi yapılabilir mi? Bu çalışma, elbette tüketici olmamak kaydıyla, bunun mümkün olduğu inancına dayanıyor. Cumhuriyetin anlamı ve dönüşümü, belli eksenler üzerinden incelenebilir ve böylece, cumhuriyetin ifade ettiği, göndermede bulunduğu değerler, kavramlar, birbirleriyle ilişkileriyle birlikte, bütünlüklü bir şekilde ele alınabilir. Üstelik böyle bir çalışma, dönüşüme odaklanacağı için birbiriyle karşıt görünen kavramları da belli bir bağlama oturarak inceleyebilir.

Çalışmanın temel aldığı ana eksen, cumhuriyetin kent odaklı değer, kavram ve kurumlardan ülke (teritorya) çaplı değer, kavram ve kurumlara dönüşümü ve küreselleşme süreciyle birlikte yeniden biçimlendirilmesidir.

Aristoteles’ten Rousseau’ya kadar, yaklaşık 2200 yıl cumhu-

riyetle asıl anlatılmak istenen, özgür bir topluluğun "devlet" ve belde yönetimidir. Mutlak monarşilerin yarattıkları geniş idari birimlerde kapitalizmin gelişmesi ve ulusal pazarların oluşmasıyla birlikte önce ülkedeki insan topluluğu halk/ulus olarak adlandırılmaya başlandı, ardından da pekâlâ cumhuriyetin ülkesel ölçekte bir yönetim olabileceği kabul edildi. 18. yüzyılda geliştirilen halk egemenliği ve kuvvetler ayrılığı kuramları, ulus fikri ve bunun yurttaşlıkla birleştirilmesi, temsil ilkesi vb. ile ülkesel ölçekte bir cumhuriyetin iskeleti çatılmış oldu. Öte yandan bu yeni kavram ve kuramlar, cumhuriyetin şehir kökenli bazı değerlerinin de ortadan kaldırılmasını gerektirdi. Topluluğun birlikte yaşamasının ahlaki/siyasi amacı, en yüksek mutluluğun ortak siyasal edimlerde bulunması, doğrudan demokrasinin yurttaşlık için vazgeçilmezliği, katılımı vurgulayan özgürlük anlayışı vb. değerler, ülkesel çapta örgütlenmiş bir cumhuriyette hayata geçirilemezdi. Neticede cumhuriyet, Aydınlanma felsefesinden itibaren modernlikle de yoğrulmuş ulus-devlet biçiminde kendisini örgütledi ve eski kentsel karakterinden bambaşka bir karaktere büründü. 1980'lerde yükselen postmodern eleştiriler, cumhuriyetin de diğer modern kurumlar gibi tekçi ve dışlayıcı bir üst-anlatıya sahip olduğuna işaret ederken; asıl olarak Küreselleşme ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte cumhuriyetin ulus-devlet ile kurduğu tarihsel birliktelik çözülmeye başladı. Küreselleşmenin küreyerelleşme (*glocalism*) olarak adlandırılan ikili dinamiği, ulus-devletin siyasal, iktisadi, sosyolojik ve kültürel açıdan kendi kendine yeterli, otarşik yapısını bozup ulus-üstü ve ulus-altı düzeylerde zorlamaya başladı. Cumhuriyet açısından bu süreç, cumhuriyetle yakından ilgili kavramların içeriğinin yeniden tanımlanmasını gündeme getirdi. Halk/ulus özdeşliğinin bozulmasıyla halk küresel ölçekte çokluk, yerel ölçekte topluluk (cemaat) ile ilişkilendirilmeye başlandı, aynı şekilde yurttaşlık dünya yurttaşlığı ile yerel aidiyet arasında yeni anlamlar kazandı, kamusalık, egemenlik gibi kavramların içleri yeniden dolduruldu. Ulus-devleti savunanlar, mevzilerini cumhuriyetin ilke

ve değerleri üzerine kurarken; küreselleşmenin kaçınılmazlığını ve postmodern eleştirilerin yücelttiği çoğulculuğu temel alanlar, liberal demokrasinin zaferini muştuladılar. Öte yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesi de, 19. yüzyılın sonlarından itibaren liberalizm ile Marksizm'in rekabetinin hâkim olduğu düşünsel tartışma alanının yeni akımlara ve tartışma konularına açılmasını getirdi. Ayrıca liberalizm-Marksizm çatışmasının siyasal alanı ikincilleştirdiğinden şikâyet edenlerin cumhuriyetçiliği tekrar keşfetmeleri de bu bağlamda gerçekleşti.

Cumhuriyetin ve cumhuriyetçiliğin evrensel tarihsel dönüşümünün yanında, coğrafi olarak yer değiştirmesinin önemi de göz ardı edilmemelidir. Her yeni coğrafyada, yerelin kültüründen, geleneğinden, siyasal kurumlarından hareketle cumhuriyetin yeni bir "tercüme"si yapılmış; dışarıdan alınan cumhuriyet, içerde yeniden tanımlanmıştır. Antik Yunan'ın etkin siyasal katılımı yücelten polis idealinden doğan *politeia'sı* ile Antik Roma'nın köle olmayan özgür insanların siyasal topluluğunu ifade eden *res publica'sı*; Anglosakson dünyanın tüm bireyleri monarşiyle de yönetilebilen bir siyasal bütünde toplayan *commonwealth'i* ile devrimci Fransa'nın akılla, çağdaşlıkla eski düzeni tasfiye eden laik *république'i*, birbirleriyle hem temas kurmuş hem de birbirinden farklılaşmış başka coğrafyalara ait cumhuriyet anlayışlarını gösterirler. Bu bağlamda cumhuriyet de, tüm mülkün hanedana ait olduğu ve onun adına idare edildiği bir anlayışın iflas ettiği ve imparatorluğun yıkılma tehlikesinin belirlediği bir dönemde; mülkün vatana, tebaanın halka dönüşme zorunluluğunun görüldüğü bir uğrakta "tercüme" edilmiştir.

Bu çalışma, cumhuriyet kavramının evrensel tarihsel dönüşümü ile özgün mekânsal evrimini bir araya getirip Osmanlı/Türkiye tarihinde cumhuriyet kavramının gelişimini daha geniş bir çerçeveye oturtarak irdelemeyi amaçlamaktadır. Tarihsel ve mekânsal bir bağlamla cumhuriyeti yeniden ele alma teşebbüsü, Türkiye'deki cumhuriyet tartışmalarının dar bir alana sıkışmışlığına da bir çözüm üretme çabasını içermektedir. Güncel cumhuriyet

tartışmalarında cumhuriyet kavramı, felsefi içeriğinden ve özgül siyasal çağrışımlarından çoğunlukla arındırılmış bir biçimde, esas olarak demokratikleşme başlığıyla ilişkilendirilmiş durumdadır. Bununla ilişkili olarak Türkiye'de cumhuriyetin devletle özdeşliği, tekçi ve dışlayıcı oluşu ve bu durumun laiklik ve yurttaşlık konularına yansımaları gibi alt-başlıklar üzerinden ele alınmaktadır. Bu çerçevede biçimlenen tartışmalar, zamanın ruhuna uygun biçimde üniter ve laik ulus-devletin savunucularıyla küreselleşmeci liberal-demokratlar arasında dönmektedir. Mamafih bu tartışmaların gerçekten yararlı olabilmesine, ortak bir zeminin ve cumhuriyet tanımının eksikliği engel olmaktadır. Bir tarafça "Atatürk'ün armağanı" yüce bir miras olarak görülen cumhuriyet, diğerlerince esasen, "devlet başkanının seçimle göreve geldiği devlet ve/veya yönetim biçimi" olarak tanımlanmaktadır. Böyle olunca cumhuriyet, teknik ve dar bir tanıma hapsedilerek cumhuriyetçi düşünce geleneğinden tecrit edilip Kemalizm'in veya liberal demokrasinin tali bir bileşeni haline getirilmektedir. Böylesi bir bağlamda bu çalışma, cumhuriyet kavramını asıl ait olduğu tarihsel ve felsefi gelenekle tekrar ilişkilendirerek; birlikte bir anlam ifade ettiği özgürlük, ortak iyi/yarar, kamusalılık, yurttaşlık gibi kavramlar aracılığıyla, daha geniş bir bağlamda tartışmaların kapısını aralamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın planı, böylesi bir bağlamda ve bu amaçlara istinaden üç kısımdan oluşturulmuştur. İlk iki kısımda cumhuriyet kavramının farklı anlamları ve sahip olduğu siyasal formun dönüşümü incelenmiştir. Üçüncü kısımda Osmanlı/Türkiye tarihine odaklanılmış, cumhuriyet kavramının ve onun yakın ilişki içinde olduğu diğer kavramların önemli tarihsel uğraklarda nasıl dönüştüğü tartışılmıştır. İlk iki kısımda cumhuriyetin evrensel tarihsel dönüşümü ele alınırken üçüncü kısımda mekânsal evrimine dikkat çekilmiştir.

Birinci kısımda cumhuriyetin anlamı tartışılırken; cumhuriyetin, siyasal düşünce tarihi boyunca farklı bağlamlarda ve coğrafyalarda yüklendiği farklı anlamların, incelemenin dışında

birakılmamasına çalışılmıştır. Tarihi, siyasal düşünce tarihi kadar eski bir kavramın tüketici bir biçimde, tüm çağrışımlarıyla birlikte ele almanın imkânsızlığını unutmadan, bazı eksenler belirlenerek cumhuriyetin karşıt ve bazen de çelişkili bazı anlamları ele alınmıştır. Bu anlamlar içinde, devlet başkanının kalıtsallık dışında bir ilkeyle (genellikle de seçimle) belirlenmesi tanımının görece yeni olduğuna dikkat çekilmiş, cumhuriyetin etimolojik kökeninden gelen halka ait olma ve ortak yarara özgü olma anlamlarının asliliği vurgulanmıştır. Bu soyut anlamlar, cumhuriyetin tanımını müspet bir biçimden (...dır veya ...değildir), bir derecelendirmeye yönelterek bir ucunda ideal cumhuriyetin diğer ucunda düpedüz devletin yer aldığı bir skalaya yerleştirmektedir. Bu skala üzerinde, geniş anlamıyla cumhuriyetin içerdiği unsurların tekamülü, cumhuriyeti ideal cumhuriyete ve ütopya fikrine yaklaştırmaktadır.

İkinci kısımda cumhuriyetin tarih boyunca geçirdiği anlamsal dönüşümü somutlaştırmak amacıyla, cumhuriyetin etkileşim içinde olduğu, ona içeriğini kazandıran özgürlük, yönetim, anayasa, ortak yarar ve halk kavramları, negatif – pozitif özgürlük, doğrudan – temsili yönetim, karma anayasa – kuvvetler ayrılığı, ortak iyi – hikmet-i hükümet ve kent halkı – ülkesel ulus eksenleri üzerinden tartışılmıştır. Bu beş ekseni birlikte ele almayı gerektiren husus, tarihsel bir eşzamanlılık değil, bağlamsal bir ortaklıktır. Buna göre bu beş ekseninde yaşanan dönüşüm, esasen, cumhuriyetin kent-devleti ölçeğinden ülkesel (teritoryal) devlet ölçeğine ve onun en yaygın biçimi olan ulus-devlete- geçişle ilgilidir.

Üçüncü kısımda cumhuriyet kavramının Osmanlı/Türkiye tarihinde geçirdiği dönüşüm incelenmiştir. Bu dönüşümün başlıca aşamaları olarak dört tarihsel dönem belirlenmiştir. İlk olarak, Tanzimat reformları ve bunlara yönelik Yeni Osmanlı aydınlarının eleştirileri irdelenmiş ve bu reform-eleştiri ilişkisi etrafında, cumhuriyet kavramının yakın ilişki içinde olduğu halk egemenliği, özgürlük, vatan, kuvvetler ayrılığı gibi ilkelerinin ilk oluşumları tartışılmıştır. İkinci dönem, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen

ardından küresel ve yerel dinamiklerin cumhuriyete geçişi mümkün kıldığı kuruluş dönemidir. Bu aşamada ulusal egemenliğin kazandığı özgün anlam ile kuruluş uğrağındaki Cumhuriyet'in özgürlük, yurttaşlık ve kamusalılık gibi cumhuriyetçi kavramlara yaklaşımı değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, çok-partili siyasal hayata geçişten sonra başka tartışmaların gerisinde kalmakla birlikte cumhuriyet fikriyle ilgili değişimler ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölüm, 1990'ların başında ortaya çıkan İkinci Cumhuriyetçi eleştiriye odaklanmıştır. İkinci Cumhuriyetçi tezlerin son otuz yılda giderek hegemonik bir biçim almaları ve güncel cumhuriyet tartışmalarının çerçevesini belirlemeleri nedeniyle böyle bir tercihte bulunulmuştur.

Üçüncü kısmın genelinde yapılmaya çalışılan şey, cumhuriyet kavramını devletle özdeş olarak görmekten ve liberal demokrasiye geçişin bir alt başlığı olmaktan çıkarıp cumhuriyetin birlikte işlediğı ve bir anlam ifade ettiği yan kavramların dönüşümünü göstermektir. Bu nedenle çalışma, cumhuriyetin bir rejim olarak mevcut olmadığı ancak ilişki içinde olduğu kavramların biçimlenmeye başladığı Tanzimat döneminden başlatılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki süreç ise ortak yarar ve kamusalılık gibi hassaten cumhuriyetçi temalar üzerinden takip edilmiş; cumhuriyeti liberal demokrasi karşısında ikincilleştiren bir demokrasi serüveni anlatısından uzak durulmuştur.